

УДК 81'373.46:808(049.32)

ЛИТВИН Оксана – кандидат філологічних наук, доцент, доцент катедри української мови, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79031, Україна (ioksanalytvyn@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8549-5123>

DOI <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.52.11>

**ТЕРМІН В УКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ РЕАЛІЯХ
(РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ «ТЕРМІНОЛОГІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ДІЙНОСТІ». ЛЬВІВ: ГАЛИЦЬКА ВИДАВНИЧА
СПІЛКА, 2020. 232 с.)**

Досліджуючи сучасну українську мовну реальність, науковці надають великої ваги термінам, оскільки в умовах науково-технічного прогресу лексичні одиниці мігрують із загальнолітературної мови в галузеві терміносистеми й навпаки, з чужих мов в українську літературну мову й термінології всіх галузей знання. Така мобільність лексем, з одного боку, віддзеркалює зміни в національній мовній картині світу, а з іншого – зумовлює якісні й кількісні семантичні зміни в мові як системі.

Надзвичайно актуальними на сучасному етапі розвитку мови є різноаспектні монографічні розвідки, спрямовані на визначення теоретико-методологічних основ і методичних положень термінологічних досліджень сьогодення. Зокрема, доцільність колективної монографії викладачів катедри української мови Національного університету «Львівська політехніка» «Термінологічна актуалізація української мовної дійсності» спричинена потребою проаналізувати особливості лексико-семантичної організації терміносистем в українській мові, визначити основні джерела їх формування та розбудови. Ці процеси, спричинені інтелектуалізацією людського суспільства, накладають суттєвий відбиток на мовні явища й приводять до певних змін (позитивних і негативних) у системі сучасної української літературної мови. Тож автори рецензованої праці акцентують увагу на різних аспектах життєвого циклу терміна в українських мовних реаліях.

У першому розділі монографії «Англоварваризація: термін і реальність» Ірина Фаріон проаналізувала сучасне соціолінгвальне явище *англоварваризації* в освітньо-науковому дискурсі. Авторка звернула увагу на те, що позамовні чинники в процесах запозичення лексики відіграють вирішальну роль. Зазвичай мова-донор – це мова економічно й політично провідної держави світу з агресивною мовною політикою глобалізаційно-ліберального штибу, тому в українській літературній мові загалом, в галузевих термінологіях зокрема, варто базуватися на національному принципі з власною мовною першорядністю. Натомість законодавче поле нашої мови й загальне зденаціоналізоване мислення в освітньо-науковій сфері не працюють на актуалізацію власних мовних можливостей, вони радше спрямовані на заміну української мови англійською чи російською. Авторка розкрила значення термінів, що перебувають в опозиційних парадигматичних відношеннях, на зразок *глобалізм (інтернаціоналізм) / націоналізм*. Термін *англоварваризація* вона трактує як мовно-суспільне патологічне явище, що не лише суперечить законам рівноваги чужих і питомих слів, але й демонструє мовну політику національного поразництва у визначальній галузі – освітньо-науковій. Ірина Фаріон послуговується терміном *протіанглізм* на означення системи позамовних і внутрішньомовних чинників актуалізації власних ресурсів мови в лексикотворенні.

Вагомими й цінними є рекомендації авторки щодо шляхів усунення явища *англоварваризації* й заміни англійських слів питомими українськими відповідниками.

У розділі «Детермінологізація як механізм художньої образності (на матеріалі роману Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”)» Зоряна Куньч звертає увагу на те, що явище детермінологізації досі ґрунтовно не опрацьовано: не описано специфіки різних типів лексичних одиниць, що зазнали детермінологізації, не вивчено їхнього впливу на художній чи публіцистичний дискурс через виникнення несподіваних лексичних поєднань і функціонування в межах одного контексту різностильових мовних засобів. Дослідження вводить у науковий дискурс нові спостереження та висновки про аналізовані явища, пропонує загальну методичку опису явища детермінологізації, а також залучає до наукового обігу новий ілюстративний матеріал. Виявивши в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» понад 550 детермінологізмів трьох рівнів – функційного, лексико-семантичного й семантико-стилістичного, Зоряна Куньч проаналізувала детермінологізацію як засіб створення художньої образності та констатувала: термінна лексика демонструє високу здатність до семантичних модифікацій у межах художнього стилю української літературної мови. Детермінологізми в романі «Записки українського самашедшого» не лише слугують точному й влучному позначенню тих чи тих понять і сприяють підвищенню інтелектуального рівня читачів, вони покликані створювати нові яскраві й оригінальні стилістичні засоби (тропи, фігури), насичувати текст експресією та посилювати його емоційний вплив.

Ігор Василичин у розділі «Парадигма терміна концепт у літературознавстві» значну увагу присвячує аналізу дефініції терміна *концепт* в українському науковому дискурсі, зокрема літературознавчому. Він зазначає, що суть *концепту* є значно ширшою за категорії *значення* та *поняття*, елементи яких цей термін поєднує в собі, хоч має й такі додаткові характеристики суб'єктивності, як емоційно-психологічне й асоціативне наповнення, особливо якщо це художній концепт, який

є виявом мистецького буття-у-світі автора. У цій частині монографії проаналізовано структуру макроконцептів та їхні семантичні поля; з'ясовано, що здатність концепту виражати мистецьку індивідуальність автора (концептоносія) є підставою для їхнього вивчення з метою дослідити ідіостиль письменника та індивідуально-авторську художню картину світу, виявити етнонаціональні коди та архетипи, що репрезентують автентичну природу нації, ментальности, загальнолюдських і національних форм світосприйняття та світобачення, вербалізованих у художньому слові. Автор ілюструє сформульовані теоретичні положення національно-історіософськими концептами, виявленими у творах українських письменників-емігрантів: Михайла Ситника, Євгена Маланюка й інших.

У розділі Оксани Микитюк «Політичні доктрини Дмитра Донцова крізь призму терміна» констатовано, що суспільно-політична концепція славетного ідеолога українського націоналізму формує розгалужену термінну систему з розлогою базою аргументації. На основі джерельного матеріалу авторка подала дефініції термінів *демократія* (*демократизм*), *соціалізм*, *комунізм*, зафіксувала синонімні ряди з зазначеними лексемами, простежила формування антитези, виокремила метафори, показала персонімени та охарактеризувала атрибутивні модифікатори цих термінів. Оксана Микитюк переконливо довела, що в мовно-політичній ментальності Д. Донцова важливими є терміни, вжиті в невластивому їм значенні, засвідченому, наприклад, формами множини, що підкреслює різноманітність аналізованих понять у культурно-політичному просторі, а уточнювальні характеристичні персонімени роблять публіцистичний текст досконало правдивим.

Ірина Ментинська в розділі «Шляхи поповнення української *комп'ютерної термінології*» проаналізувала сучасну українську комп'ютерну термінологію на словотвірному й лексико-семантичному рівнях. Застосування системно-структурного підходу допомогло авторці окреслити реальний стан української комп'ютерної терміносистеми. Ірина Ментинська виділила найпродуктивніші способи термінотворення, з'ясувала

специфіку процесів термінологізації та ретермінологізації комп'ютерних терміноодиниць, простежила освоєння чужомовних запозик у комп'ютерній термінолексичі на фонетичному, словотвірному, морфологічному та семантичному рівнях.

Список використаних джерел засвідчує ґрунтовний підхід до опрацювання великої кількості лексикографічних, науково-технічних, суспільно-політичних, культурологічних та лінгвістичних матеріалів.

Варто зазначити, що монографія «Термінологічна актуалізація української мовної дійсності» є п'ятою з серії термінознавчих праць катедри української мови Національного університету «Львівська політехніка». Дослідження, запропоновані в монографії, мають важливе теоретичне та практичне значення. Їхні основні положення й висновки сприятимуть подальшій розбудові українського термінознавства та можуть бути використані в лексикографічній практиці, науковій і навчально-виховній роботі.